

Po perdavimo:
**Europos arešto orderio
praktika Lietuvoje**

Tyrimo ataskaita
2018 m.

Apie Žmogaus teisių stebėjimo institutą

Žmogaus teisių stebėjimo institutas (ŽTSI) yra nepriklausoma, nevyriausybinė, pelno nesiekianti organizacija, kurioje dirba žmogaus teisių specialistai – teisininkai, socialinių ir politikos mokslų ekspertai. Mūsų misija – prisidėti prie atviros ir demokratinės visuomenės kūrimo, kurioje užtikrinamos žmogaus teisės ir laisvės.

ŽTSI vykdo žmogaus teisių situacijos Lietuvoje stebėseną, dalyvauja teisėkūros procese, atlieka tyrimus, užsiima advokacija ir rengia pasiūlymus teisės aktams, teikia alternatyvias ataskaitas tarptautinėms žmogaus teisių priežiūros institucijoms, imasi bylų teismuose strateginiais žmogaus teisių klausimais bei vykdo mokymus apie žmogaus teises.

Pagrindinės ŽTSI darbo sritys yra baudžiamoji teisė, nukentėjusiųjų nuo nusikaltimo teisės, visų diskriminacijos formų draudimas, privatumo ir duomenų apsauga bei žodžio laisvė.

hrmi.lt

Redaktorius: Karolis Liutkevičius

Tyrėjai: Karolis Liutkevičius, Erika Leonaitė

© Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2018

Tyrimas atliktas bendradarbiaujant su

Šio leidinio parengimą finansiškai parėmė Europos Sąjunga pagal Teisingumo programą. Visa atsakomybė už leidinio turinį tenka Žmogaus teisių stebėjimo institutui. Leidinio turinys negali būti vertinamas kaip pateikiantis Europos Komisijos nuomonę.

Turinys

1. Santrauka	4
2. Įžanga	6
3. Nacionalinis reglamentavimas	8
4. Europos arešto orderio išdavimo praktika	10
5. Suėmimo taikymas Lietuvoje	14
6. Procesinės teisės Lietuvoje	20
7. Bylų identifikavimas ir stebėseną po perdavimo	24
8. Išvados	25

Šio tyrimo tikslas yra apžvelgti problemas, su kuriomis susiduria asmuo po jo perdavimo Lietuvai pagal Europos arešto orderį (EAO), ir nustatyti šalyje taikomas gerąsias ir blogąsias praktikas. Analogiški tyrimai vienu metu buvo atliekami Lietuvoje, Lenkijoje, Rumunijoje ir Ispanijoje, o lyginamoji ataskaita bus parengta visos Europos mastu. Tyrimą Lietuvoje sudarė du pagrindiniai etapai: dokumentų ir duomenų analizė bei 20 asmenų, perduotų Lietuvai pagal EAO, išnagrinėtų bylų medžiagos analizė.

Pagal Lietuvos įstatymus EAO baudžiamajam persekiojimui išduoda Generalinė prokuratūra, remdamasi išankstine teismo nutartimi skirti suėmimą. EAO laisvės atėmimo bausmės vykdymui išduoda apygardos teismai. Lietuvos įstatymai nustato, kad, išduodamos EAO, institucijos privalo laikytis proporcingumo principo, atsižvelgti į nusikaltimo sunkumą ir apimtį bei asmens, kurį prašoma perduoti, asmenybę. Vykstant iš kitos valstybės gautą EAO, Lietuvoje taikoma procedūra yra akivaizdžiai orientuota į suėmimą.

Mokslinių tyrimų ir publikacijų apie EAO vykdymą Lietuvoje nėra daug. Turimuose šaltiniuose pabrėžiamas neproporcingas EAO naudojimas už smulkus nusikaltimus bei abejotina praktika įpareigoti asmenis padengti jų pargabenimo išlaidas po perdavimo, kuri taikoma iki šiol.

Išnagrinėtų bylų medžiagos analizė atskleidė pasikartojančių problemų EAO išdavimo praktikoje: EAO išdavimas prastai parengtose bylose, kuriose trūksta įrodymų ir kurios baigiasi be apkaltinamojo nuosprendžio, taip pat neišnaudojant visų kitų priemonių užtikrinti asmens dalyvavimą bylos nagrinėjimo procese, prieš imantis EAO, ir EAO išdavimas atvejais, kai galima reali sankcija nepakankama jo naudojimui.

Tikimybė, kad bet kuris dėl baudžiamojo persekiojimo Lietuvai perduotas asmuo bent jau iš pradžių bus suimtas ir pateks į tardymo izoliatorių, yra labai didelė. Dviejuose iš trijų Lietuvoje veikiančių tardymo izoliatorių sąlygos yra prastos, ir dėl jų nacionaliniai teismai nuolat nustato suimtųjų teisių pažeidimų. Jau yra buvę keli atvejai, kai užsienio valstybės, Danija, Malta ir Jungtinė Karalystė, atsisakė vykdyti Lietuvos institucijų išduotus EAO. Užfiksuoti mažiausiai du atvejai, kai Lietuvos institucijos buvo išdavusios garantijas, kad perduodamų asmenų suėmimo atveju jie bus laikomi Kauno tardymo izoliatoriuje, užtikrinant jiems geriausias materialines sąlygas.

Tačiau pastebėta ir gerosios praktikos pavyzdžių, kai turto iššvaistymu kaltinamas asmuo buvo paleistas už užstatą ir jam buvo leista grįžti prie įprasto savo gyvenimo ir dirbti Rusijoje, o pats asmuo pareigingai grįždavo į teismo posėdžius Lietuvoje.

ES Direktyvos dėl procesinių teisių yra didžiąja dalimi perkeltos į nacionalinę teisę, tačiau jų praktinio įgyvendinimo metu susiduriama su kai kuriomis problemomis, tokiomis kaip standartų neatitinkantis vertimas žodžiu ir raštu, ribota prieiga prie bylos medžiagos ikiteisminio tyrimo metu ir prastos kokybės teisinės paslaugos, kurias teikia valstybės garantuojamos teisinės pagalbos advokatai. Atsižvelgiant į EAO bylų pobūdį, perduoti asmenys yra labiau priklausomi nuo tam tikrų procesinių teisių, kaip vertimas žodžiu ir raštu bei valstybės garantuojama teisinė pagalba (VGTP). Todėl jų gynyba gali labai nukentėti, susidūrus su šiomis problemomis.

Nėra jokios sistemos, kuri būtų skirta stebėti kaip elgiamasi su asmenimis po jų perdavimo, todėl identifikuoti atitinkamas bylas yra labai sudėtinga. Tai taip pat reiškia, kad nėra jokios sistemos, kuri užtikrintų, kad bus laikomasi Lietuvos išduotų garantijų kitoms valstybėms prieš perdavimą.

Europos arešto orderio (EAO) pagrindų sprendimu nustatyta supaprastinta perdavimo sistema yra taikoma daugiau nei 14 metų. Nors ji neabejotinai yra veiksminga priemonė užkertant kelią atvirų ES sienų išnaudojimui asmenims, siekiantiems išvengti teisingumo, tačiau jos taikymo laikotarpiu išryškėjo ir tam tikrų problemų. Svarbiausios iš šių problemų yra susijusios su neproporcingu EAO naudojimu, pertekliniu ir nepagrįstu suėmimu bei nepakankamomis išduodančiųjų valstybių pastangomis tinkamai apsaugoti žmogaus teises.

Buvo atlikta daug tyrimų ir analizių, siekiant suprasti, kaip Lietuvoje baudžiamosios teisės srityje yra įgyvendinamos pagrindinės teisės, įskaitant tas, kurioms yra taikomos ES procesinių teisių direktyvos. Nemažai tyrimų atliko Žmogaus teisių stebėjimo institutas, tarp jų tyrimus apie suėmimo panaudojimą, teisę į vertimą žodžiu ir raštu, teisę į informaciją, teisę į advokatą ir valstybės garantuojamą teisinę pagalbą baudžiamosiose bylose.

Vis dėlto nebuvo atliktas nei vienas tyrimas, kuriame būtų sudėtos anksčiau minėtos žinios baudžiamųjų bylų, po perdavimo pagal EAO, kontekste. Šiuo tyrimu Žmogaus teisių stebėjimo institutas, bendradarbiaudamas su „Fair Trials“, siekia užpildyti šią spragą, apžvelgti problemas, su kuriomis susiduria asmenys po jų perdavimo Lietuvai, ir nustatyti šalyje taikomas gerąsias ir blogąsias praktikas.

Metodologija

Šis tyrimo projektas buvo parengtas atsižvelgiant į prioritetus, kuriuos nustatė Teisės ekspertų patariamoji grupė (angl. LEAP) – visą ES apimantis tinklas, kuriam priklauso daugiau nei 150 baudžiamosios teisės ekspertų iš visų 28 ES valstybių narių. Tarp minėtų prioritetų yra sąžiningas EAO veikimas ir efektyvus ES procesinių teisių direktyvų įgyvendinimas. Skirtingas valstybių narių požiūris į šias problemas turėjo neigiamą poveikį abipusio pripažinimo veikimui, dėl kurio ES reikėjo imtis teisėkūros ir politikos priemonių. Projekto tikslas yra prisidėti prie efektyvaus EAO pagrindų sprendimo ir ES procesinių teisių direktyvos įgyvendinimo, nustatant problemines sritis, kurias reikia spręsti, ir gerosios praktikos, kurią reikia skatinti, pavyzdžius.

Siekiant užtikrinti tolygų geografinį pasiskirstymą, vienu metu analogiški tyrimai buvo atliekami keturiose ES valstybėse narėse: Lietuvoje, Lenkijoje, Rumunijoje ir Ispanijoje. Kiekviena tyrime dalyvaujanti šalis parengs nacionalines ataskaitas, o lyginamąją ataskaitą, apimančią visą Europą, parengs „Fair Trials“.

Nacionalinį tyrimą sudarė du pagrindiniai etapai:

1. Dokumentų analizė, kurios metu buvo nagrinėjami teisės aktai, iki šio tyrimo atlikti tyrimai ir kitos publikacijos apie EAO naudojimą, pagrindines teises baudžiamosiose bylose, suėmimo naudojimą ir suėmimo sąlygas.
2. Išnagrinėtų bylų medžiagos analizė, kurios metu buvo analizuojama užbaigtų bylų, po to kai asmenys buvo perduoti pagal EAO, medžiaga, peržiūrint ikiteisminio tyrimo ir teismo bylos dokumentus. Šio tyrimo metu buvo analizuojama dvidešimties 2012-2017 metais išnagrinėtų bylų medžiaga.

Iš pradžių Žmogaus teisių stebėjimo institutas bandė vykdyti gyvai vykstančių, t. y. teisme nagrinjamų bylų, po perdavimo pagal EAO, stebėseną. Tačiau buvo identifikuotos tik 2 tokios bylos, todėl vietoje to buvo pasirinkta išnagrinėtų bylų medžiagos analizė. 7 skyriuje aptariami sunkumai, susiję su vykstančių EAO bylų nustatymu.

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad analizuojamų bylų kiekis nėra didelis, todėl analizė neturėtų būti laikoma tiksliai atspindinčia su EAO naudojimu Lietuvoje susijusių problemų mastą. Nepaisant to, surinkti duomenys rodo bendras su EAO susijusias tendencijas ir problemas, kurios ir patiriamos šioje ataskaitoje.

Europos arešto orderio (EAO) pagrindų sprendimas¹ buvo perkeltas į Lietuvos teisę, įtraukiant pagrindines su EAO susijusias nuostatas į Baudžiamąjį kodeksą ir Baudžiamojo proceso kodeksą, bei priimant specialų EAO skirtą poįstatyminį teisės aktą.

Baudžiamajame kodekse yra atskiras EAO skirtas straipsnis, kuriame nurodytos asmens perdavimo pagal EAO ir privalomo arba galimo EAO nevykdymo priežastys.² Jame taip pat nurodytos galimos papildomos asmens perdavimo sąlygos, kai jam gresia laisvės atėmimas iki gyvos galvos arba perdavimas taikomas asmeniui su sąlyga, kad jis bus grąžintas bausmės įvykdymui į EAO vykdančiąją valstybę pagal EAO pagrindų sprendimą.

Pagrindinės su EAO išdavimu ir vykdymu susijusios taisyklės yra įtrauktos į Baudžiamojo proceso kodeksą.³ EAO išduoda viena iš dviejų institucijų: jeigu EAO yra susijęs su siekiu patraukti baudžiamojon atsakomybėn, jį išduoda Generalinė prokuratūra, remdamasi išankstine teismo nutartimi dėl asmens suėmimo. Jeigu EAO yra išduodamas dėl laisvės atėmimo bausmės įvykdymo, jį išduoda apygardos teismas. Anksčiau pastarojo tipo EAO išduodavo Teisingumo ministerija, tačiau tai pasikeitė 2013 metais,⁴ nes Lietuvos ir užsienio ekspertai išreiškė abejonių dėl to, ar Teisingumo ministerija gali būti laikoma „teismine institucija“ ta prasme, kokia yra nurodyta EAO pagrindų sprendime.⁵

2016 m. ES Teisingumo teismas svarstė kreipimąsi dėl prejudicinio sprendimo, gautą iš Amsterdamo apygardos teismo, kuris iškėlė tą patį klausimą dėl 2013 m. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos išduoto EAO, dar prieš anksčiau minėtų pakeitimų įsigaliojimą. Teismas nustatė, kad, remiantis EAO pagrindų sprendimu, vykdomosios valdžios organas, pvz., Teisingumo ministerija, negali būti paskirta „išduodančiąja teismine institucija“.⁶

Baudžiamojo proceso kodekse taip pat nustatyta, kad išduodant EAO būtina laikytis proporcingumo principo, nors šis reikalavimas ir nėra detalizuojamas: išduodama EAO Generalinė prokuratūra arba apygardos teismas privalo įvertinti „ar asmens perdavimas pagal Europos arešto orderį atitiktų proporcingumo ir proceso ekonomiškumo principus atsižvelgiant į padaryto nusikaltimo pavojingumo pobūdį ir mastą, įtariamojo, kaltinamojo ar nuteistojo asmenybę.“⁷

Kai vykdomas kitoje šalyje išduotas EAO, Baudžiamojo proceso kodekso nuostatos yra akivaizdžiai orientuotos į suėmimą. Tai prasideda nuo paties EAO apibrėžimo Baudžiamojo proceso kodekse, kuriame pateiktas EAO tikslas yra „suimti ir perduoti“, o ne „areštuoti ir perduoti“⁸ asmenį, kaip yra nurodyta EAO pagrindų sprendime.

Kitos nuostatos taip pat rodo, kad Baudžiamojo proceso kodeksas preziumuoja suėmimo taikymą vykdamas EAO, nes kai kurie institucijų įpareigojimai asmenų atžvilgiu, susiję su EAO bylomis, yra tiesiogiai susieti su jų suėmimu. 60 dienų terminas priimti galutinį sprendimą dėl EAO vykdymo skaičiuojamas nuo asmens suėmimo, o ne sulaukymo.⁹ Įpareigojimas informuoti asmenį apie jo teisę į advokatą EAO išdavusioje valstybėje narėje taip pat turi būti vykdomas po to, kai asmuo suimamas.¹⁰

Taip pat kitos valstybės prašymas išduoti asmenį pagal EAO yra pakankamas pagrindas suimti asmenį.¹¹ Paprastai priimant nutartį skirti suėmimą turi būti nustatyta pabėgimo ar slapstymosi, naujų nusikaltimų ar trukdymo procesui rizika. Tai nėra reikalinga, kai asmuo yra ieškomas pagal EAO, pats EAO savaime yra laikomas pakankamu pagrindu suėmimui.

Išsamesni nurodymai kaip išduoti EAO ir EAO forma yra pateikta specialiaame poįstatyminiame teisės akte, Europos arešto orderio išdavimo ir asmens perėmimo pagal Europos arešto orderį taisyklėse (EAO taisyklės).¹² EAO taisyklėse, be kitų nuostatų, pateiktos ir EAO išdavimo siekiant patraukti baudžiamojon atsakomybėn sąlygos. Keliose iš šių sąlygų nustatyta papildomų ribojimų dėl EAO išdavimo, ir jos gali būti vertinamos kaip detalizuojančios proporcingumo principo reikalavimus.

Pirma, EAO taisyklėse nurodyta, kad EAO negali būti išduoti už nesunkius nusikaltimus, t. y. kai didžiausia laisvės atėmimo bausmė už nusikaltimą yra 3 metai, nebent nusikaltimu buvo padaryta didelė materialinė žala.¹³ Didelė materialinė žala yra didesnė nei 5 700 EUR žala.¹⁴ Antra, pirmiausia turi būti išnaudotos kitos galimybės užtikrinti įtariamojo ar kaltinamojo dalyvavimą procese ar išnagrinėti bylą kaltinamajam nedalyvaujant.¹⁵

EAO taisyklėse nenumatyta papildomų ribojimų išduodant EAO dėl laisvės atėmimo bausmės vykdymo.

¹ 2002 m. birželio mėn. 13 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos (2002/584/JHA), su pakeitimais.

² Baudžiamasis kodeksas, Nr. VIII-1968, 2000 m. rugsėjo mėn. 26 d., su pakeitimais, 9^a str., prieiga: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2B866DFF7D43/ZpNMZQSaRN>

³ Baudžiamojo proceso kodeksas, Nr. IX-785, 2002 m. kovo mėn. 14 d., su pakeitimais, 17^a, 69^a-77 str., prieiga: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.EC588C321777/RKDzuhQANj>

⁴ Baudžiamojo proceso kodekso 66, 67, 69^a, 71-1, 73, 365-1 straipsnių ir Kodekso priedo pakeitimo ir papildymo įstatymas: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.450200>

⁵ Įstatymų projektų Nr. XIP-4635 ir XIP-4636 aiškinamieji raštai, 2012 m. liepos mėn. 2 d., prieiga: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.429226?jfwid=-11gea3v28b>

⁶ Europos Sąjungos Teisingumo teismo sprendimas Kovalkovo byloje Nr. C-477/16, 2016 m. lapkričio mėn. 10 d.

⁷ Baudžiamojo proceso kodekso 69^a(3) str.

⁸ *Ibid.*, 17^a str.

⁹ Baudžiamojo proceso kodekso 71^a(3) str.

¹⁰ *Ibid.*, 71^a(10) str.

¹¹ *Ibid.*, 122 str.

¹² Europos arešto orderio išdavimo ir asmens perėmimo pagal Europos arešto orderį taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos teisingumo ministro ir Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2004 m. rugpjūčio mėn. 26 d. įsakymu Nr. 1R-195/I-114, su pakeitimais, prieiga: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.7729FF220686/vtycEWqSKt>

¹³ Europos arešto orderio išdavimo ir asmens perėmimo pagal Europos arešto orderį taisyklių 4.1 punktą.

¹⁴ Baudžiamojo kodekso 212(1) str.

¹⁵ Europos arešto orderio išdavimo ir asmens perėmimo pagal Europos arešto orderį taisyklių 4.4 punktą.

Europos arešto orderio išdavimo praktika

Lietuvoje atlikta nedaug akademinių ir praktinių tyrimų apie EAO naudojimą, taip pat šia tema yra nedaug specialistų straipsnių ar panašių publikacijų. Tačiau turimi riboti šaltiniai prabrėžia tam tikrus klausimus ir problemas, susijusias su EAO išdavimu Lietuvoje.

Palyginus neseniai nuo EAO taikymo Lietuvoje pradžios, 2007 m., Lietuvos institucijos susilaukė kritikos dėl neproporcingo EAO naudojimo nesunkiems nusikaltimams, tokiems kaip viešosios tvarkos pažeidimai arba smulkios vagystės, straipsnyje, parengtame vieno žinomiausių baudžiamojo proceso teisės ekspertų.¹⁶ Kritikuojama praktika nulėmė situaciją, kai tik maždaug trečdalis pagal EAO perduotų asmenų sulaukdavo laisvės atėmimo bausmių. Vienu atveju dviem įtariamiesiems skirtos tik apie 100 ir 150 EUR baudos, kai jų pargabenimo iš Ispanijos į Lietuvą išlaidos buvo gerokai virš 2 000 EUR.

Kitas kritikuotas teismų praktikos aspektas buvo tai, kad asmens pargabenimo iš EAO vykdančiosios šalies į Lietuvą išlaidas turėjo padengti perduotas asmuo. Straipsnio autoriaus teigimu, ši praktika pažeidė principą, kad valstybė turi padengti išlaidas, susijusias su asmens suėmimu, ir suteikė galimybę baudžiamojo persekiojimo metu daryti neteisėtą spaudimą įtariamajam, reikalaujant prisipažinti mainais už pažadą nereikalauti padengti pargabenimo išlaidų.

Į susirūpinimą dėl neproporcingo EAO taikymo buvo atsižvelgta 2009 m., kai buvo priimtos EAO taisyklės, kurios apribojo EAO išdavimą dėl nesunkių nusikaltimų.¹⁷ Kiti pakeitimai, kuriuose buvo tiesiogiai nurodyta, kad būtina laikytis proporcingumo principo išduodant EAO, 2013 m. buvo įtraukti į EAO taisyklės ir į Baudžiamojo proceso kodeksą.¹⁸

Atrodo, kad šie pakeitimai turėjo teigiamą poveikį. Sąlyginai neseniai, 2016 m., pristatyta proporcingumo principo taikymo baudžiamosiose bylose apžvalga parodė, kad Lietuvos teismų praktika pripažįsta, kad proporcingumo principas turi būti taikomas išduodant EAO.¹⁹ Tačiau praktikoje ne visada atsižvelgiama į proporcingumą išduodant EAO baudžiamajam persekiojimui, kaip parodė teismų praktikos apžvalga. Kita vertus, toje pačioje apžvalgoje pažymima, kad joks proporcingumo patikrinimas nėra taikomas, kai Lietuvos teismai vykdo kitos valstybės išduotą EAO.

¹⁶ Gintaras Švedas, „Kai kurios asmens perdavimo pagal Europos arešto orderį baudžiamajam persekiojimui teorinės ir praktinės problemos“, 2007 m. spalio mėn. 5 d., „Teisė“ 2008 66 (1), prieiga: <http://www.zurnalai.vu.lt/files/journals/5/articles/371/public/62-74.pdf>

¹⁷ Teisingumo ministro ir Generalinio prokuroro 2009 m. spalio mėn. 7 d. įsakymas Nr. 1R-312/I-140, prieiga: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.590E344C079B>

¹⁸ Teisingumo ministro ir Generalinio prokuroro 2013 m. gruodžio mėn. 27 d. įsakymas Nr. 1R-313/I-331, prieiga: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/588b5ee07d3e11e390d3a9e74c4ac9d0>

Baudžiamojo proceso kodekso 66, 67, 691, 71-1, 73, 365-1 straipsnių ir Kodekso priedo pakeitimo ir papildymo įstatymas, Nr. XII-346, 2013 m. gegužės mėn. 30 d., prieiga: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.450200>

¹⁹ Justina Dešriūtė, Ernestas Rimšelis, „Europos arešto orderio proporcingumo testas baudžiamajame procese“, Teisės apžvalga, Nr. 2 (14), 2016, p. 411-435, prieiga: <https://ejournals.vdu.lt/index.php/LawReview/article/download/1255/1143>

Šiuo metu, nors ir modifikuotas, vis dar išlieka praktika reikalauti perduoto asmens padengti pargabenimo iš EAO vykdančiosios šalies į Lietuvą išlaidas. Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, su įtariamojo pargabenimu iš užsienio valstybės į Lietuvą dėl baudžiamojo persekiojimo susijusias išlaidas turi padengti asmuo, kai yra įrodymų, kad asmuo slapstosi po nusikaltimo įvykdymo.²⁰

Tai nustatydamas teismas atsižvelgia į tai, ar asmuo išvyko į užsienį prieš sužinodamas apie pradėtą ikiteisminį tyrimą, ar tuo metu jis buvo įtariamuoju, ar išvykdamas jis pažeidė kardomųjų priemonių sąlygas, jeigu tokios jam buvo taikomos. Jeigu asmuo išvyko į užsienį dėl kitų priežasčių, pvz., dirbti, neturėdamas ketinimų slapstytis nuo galimo baudžiamojo persekiojimo, pargabenimo išlaidų padengti jam nereikės.

Išnagrinėtų bylų medžiagos analizės rezultatai

Išnagrinėtų bylų medžiagos analizės rezultatai rodo, kad problemų EAO išdavimo praktikoje vis dar pasitaiko gana dažnai. Jos daugiausiai yra susijusios su proporcingumo principo taikymu.

Viena pasikartojanti problema, kuri paaiškėjo išnagrinėtų bylų medžiagos analizės metu, tai EAO išdavimas nepakankamai parengtose bylose. Mažiausiai keturiose iš tokių bylų, iš turimų dokumentų buvo gana akivaizdu, kad prieš įtariamuosius trūko įrodymų. Nenuostabu, kad visos keturios bylos baigėsi be apkaltinamojo nuosprendžio.

Geras tokios situacijos pavyzdys yra 2012 m. verslininkui iškelta byla, kai jis buvo kaltinamas areštuoto automobilio pardavimu ir teismo sprendimo nevykdymu.²¹ Bylos dokumentai rodo, kad pradiniam tyrimo etape buvo gana akivaizdu, kad verslininko veiksmai nebuvo joks nusikaltimas, o galimas nusižengimas buvo susijęs su civilinės teisės aktų pažeidimu. Tačiau tai neužkirto kelio prokuratūrai vėliau išduoti EAO, o byla pasiekė teismą.

²⁰ Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo byla nr. 2K-321/2013, 2013 m. liepos mėn. 2 d.

²¹ Vilniaus Apygardos teismo byla nr. 1-38-648/2013, 2013 m. sausio mėn. 14 d.

Apklausoje metu verslininkas prisipažino dėl abiejų kaltinimų, nors jo pateikti parodymai rodo, kad jis nesuprato jam iškeltų kaltinimų pobūdžio, bei patvirtino pardavęs automobilį, nemanydamas, kad prisipažįsta padaręs nusikaltimą. Jo parodymai byloje taip pat sudaro pagrindą manyti, kad jis nesuprato, kad jo atžvilgiu yra vykdomas tyrimas ir atsisakė pasinaudoti savo teise į advokatą.

Po apklausos jis buvo paleistas ir raštu įsipareigojo neišvykti iš šalies, tačiau netrukus išvyko į užsienį ir pradėjo dirbti Rusijoje ir Baltarusijoje veiklą vykdančioje įmonėje. Jis nežinojo, kad po to jis buvo ieškomas policijos, tai sužinojo tik iš savo žmonos ir tada elektroniniu paštu pasisamdė advokatą.

Jo atžvilgiu buvo išduotas EAO ir jis buvo sulaikytas, kai kirto Latvijos sieną, tada buvo perduotas Lietuvai ir suimtas. 2 mėnesius jis praleido tardymo izoliatoriuje, kol teismas pagaliau atmetė visus jam pareikštus kaltinimus.

Kitoje byloje, 2015 m. buvo išduotas EAO ir asmuo buvo perduotas, kad būtų patrauktas baudžiamajon atsakomybėn už pažeidimus, susijusius su neteisėtomis finansinėmis operacijomis.²² Iš pradžių asmuo buvo suimtas, tačiau po 2 mėnesių paleistas, pasirašęs rašytinį įsipareigojimą neišvykti iš gyvenamosios vietos. Po pusantro mėnesio tyrimas buvo nutrauktas. Tai, kad byla net nepasiekė teismo, rodo neproporcingą EAO naudojimą.

Kita gana dažna problema yra reikalavimo išnaudoti visas kitas priemones, užtikrinančias asmens dalyvavimą byloje prieš išduodant EAO, kaip to reikalaujama pagal EAO taisykles, nesilaikymas.²³

Mažiausiai keturiose iš analizuotų bylų, 2015-2016 m. laikotarpiu, Lietuvos piliečiai, kurie vėliau buvo perduoti Lietuvai, išvyko dirbti į užsienį, konkrečiai į Daniją, Vokietiją ir du į Jungtinę Karalystę. Jie dirbo legaliai ir nemėgino slapstytis nuo Lietuvos institucijų ar slėpti savo buvimą šalyje. Tačiau Lietuvos institucijos, sužinojusios apie tai, kad įtariamieji yra užsienyje, paprastai iš šių asmenų giminaičių, nebandė susisiekti su įtariamaisiais per jų darbdavius, o vietoje to tiesiog išdavė EAO.

2011 m. vienoje byloje policija turėjo tikslų adresą, kur gyveno įtariama Lietuvos pilietė, legaliai išvykusi gyventi į Jungtinę Karalystę. Nepaisant to, policija priėmė oficialų sprendimą, kad ji

²² Kauno Apygardos teismo byla nr. 1A-400-634/2017, 2017 m. birželio mėn. 29 d.

²³ Žr. 3 skyrių.

negalėjo įteikti įtariamajai pranešimo. Policija kreipėsi į Generalinę prokuratūrą, kad būtų išduotas EAO. Tačiau šioje byloje įtariamoji nebuvo perduota Lietuvai, o grįžusi į namus Lietuvoje ir nežinodama apie išduotą EAO buvo sulaikyta ir suimta. Po 8 dienų ji buvo paleista, o po dviejų metų, kai byla pasiekė teismą, visi kaltinimai buvo atmesti.²⁴

Analizės metu taip pat buvo rasta EAO išdavimo pavyzdžių, kai galimi nuosprendžiai nepateisino EAO naudojimo. 2015 m. legaliai Danijoje dirbantis Lietuvos pilietis buvo perduotas Lietuvai dėl įtarimų pasikėsinimu apiplėšti, t. y. bandymo jėga pagriebti rankinę. Net ir tada, kai tas asmuo nesipriešino EAO ir sutiko būti perduotas, jis du mėnesius praleido suimtas Danijoje ir dar keturis mėnesius Lietuvoje, kol pasibaigė teismo procesas, kurio metu jis buvo pripažintas kaltu ne už bandymą apiplėšti, o už viešosios tvarkos sutrikdymą.²⁵ Tai nesunkus nusikaltimas, baudžiamas viešaisiais darbais, bauda arba laisvės atėmimu iki 2 metų (jam buvo skirta 8 mėnesių bausmė). Pagal EAO taisykles, įtariant tokiu nusikaltimu EAO iš viso neturėjo būti išduotas.

2016 m. kitoje byloje Lietuvos pilietis buvo perduotas iš Jungtinės Karalystės Lietuvai baudžiamajam persekiojimui už smulkia, t. y. mobiliojo telefono ir kvėpalų buteliuko, vagystę. Asmuo beveik 2 mėnesius praleido suimtas Jungtinėje Karalystėje, iki kol buvo perduotas į Lietuvą, ir dar pusantro mėnesio Lietuvoje. Teismui išnagrinėjus bylą, jam buvo skirta 3 mėnesių ir 8 dienų laisvės atėmimo bausmė. Tai yra, lygiai tiek pat, kiek jis praleido suėmimo.²⁶

2016 m. byloje Lietuvos pilietis, kuris buvo perduotas iš Vokietijos Lietuvai, turėjo sumokėti teismo nurodytą 1836 EUR sumą, kad padengtų jo pargabenimo į Lietuvą išlaidas.²⁷ Išlaidas jis turėjo padengti neatsižvelgiant į tai, kad išvyko į Vokietiją dirbti, o ne slapstytis, nes tuo metu nežinojo apie jo atžvilgiu vykdomą ikiteisminį tyrimą. Toks sprendimas prieštarauja pargabenimo pagal EAO išlaidų padengimo reikalavimams, kuriuos savo praktikoje yra suformavęs Lietuvos Respublikos Aukščiausiasis Teismas, kaip aptariama 3 skyriuje.

Visi šie pavyzdžiai rodo, kad problemos, kurios iškilo Lietuvoje kai tik buvo pradėta taikyti EAO sistema ir susijusios su neproporcingu EAO naudojimu bei neproporcinga finansine našta perduotiems asmenims, šiandien yra nors ir nebe tokios ryškios, tačiau dar nėra visiškai išspręstos.

²⁴ Kauno Apygardos teismo byla nr. 1-63-478/2013, 2013 m. gegužės mėn. 3 d.

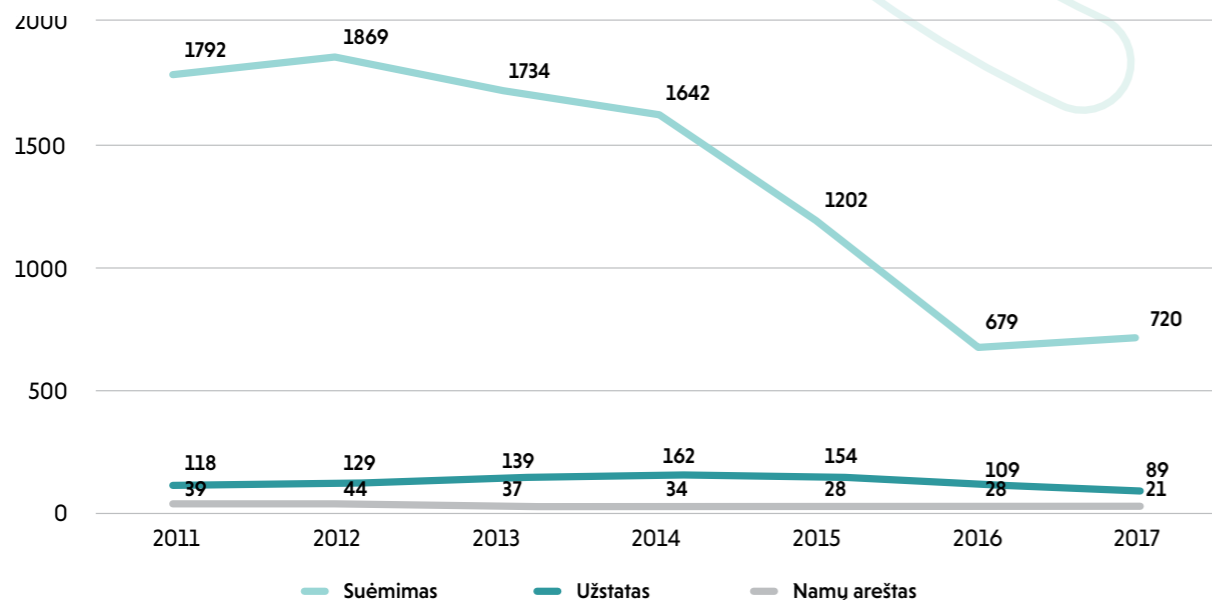
²⁵ Vilniaus Apygardos teismo byla nr. 1A-245-843/2016, 2016 m. kovo mėn. 14 d.

²⁶ Kauno Apygardos teismo byla nr. 1-128-246/2017, 2017 m. gegužės mėn. 17 d.

²⁷ Kauno Apygardos teismo byla nr. 1-270-573/2017, 2016 m. sausio mėn. 16 d.

Siekdama perimti asmenį, kurio atžvilgiu Lietuvoje pradėtas ikiteisminis tyrimas, Generalinė prokuratūra, gavusi išankstinę teismo nutartį suimti asmenį, išduoda EAO.²⁸ Kai asmuo yra perduodamas Lietuvos institucijoms, jis ne vėliau kaip per 48 valandas turi būti pristatytas į tą patį teismą, kuris priima nutartį palikti galioti suėmimą ir nustato konkretų terminą, arba skiria kitą kardomąją priemonę (pvz., užstatą, namų areštą, intensyvią priežiūrą ir t.t.), arba atsisako skirti suėmimą ir paleidžia asmenį be jokių kardomųjų priemonių.²⁹

Tikimybė, kad prokurorui prašant asmeniu bus skirtas suėmimas, yra itin didelė. Nors bendras suimtų asmenų skaičius per pastaruosius 5 metus (2013-2017 m.) reikšmingai sumažėjo, teismas patenkina apie 95 proc. visų prašymų dėl asmens suėmimo.³⁰ Tokios priemonės kaip užstatas arba namų areštas, nustatančios didesnius apribojimus ir galinčios būti tinkama suėmimo alternatyva, palyginti su suėmimu yra naudojamos daug rečiau.

Per metus skirtos kardamosios priemonės.

²⁸ Baudžiamojo proceso kodekso 69¹(1) str.

²⁹ *Ibid.*, 123, 140 str.

³⁰ Informacija gauta pagal ŽTSI prašymus Nacionalinių teismų administracijai pateikti informaciją, 2014-2018

Teismai suėmimą dažniausiai skiria nustatę įtariamojo pabėgimo riziką.³¹ Nustatydami šią riziką, teismai vertina tokius veiksnius kaip nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvoje nebuvimą ir socialinių ryšių užsienyje turėjimą kaip patvirtinančius šią riziką. Todėl labai tikėtina, kad pagal EAO perduotas asmuo bus laikomas linkusiu bėgti ir slėptis, ir jam bus skirtas suėmimas viso arba didžiosios dalies ikiteisminio tyrimo ir teismo metu.

Jeigu asmuo yra perduodamas pagal EAO išduotą dėl laisvės atėmimo bausmės vykdymo, jis vis tiek iš pradžių pateks į tardymo izoliatorių, prieš paskiriant jį į konkrečią laisvės atėmimo įstaigą, kurioje bus vykdoma paskirta bausmė. Taigi, bet kuriuo atveju, tikėtina, kad pagal EAO perduotas asmuo kurį laiką praleis viename iš trijų pagrindinių tardymo izoliatorių Lietuvoje: Kauno, Šiaulių arba Lukiškių.³²

Suimtieji tardymo izoliatoriuose yra laikomi kamerose, kuriose praleidžia didžiąją dalį suėmimo laiko. Suimtieji po kameras paskirstomi pagal iš anksto nustatytas taisykles, atsižvelgiant į tai, kokie suimtieji turi būti laikomi atskirai: moterys ir vyrai, nepilnamečiai ir suaugusieji, suimtieji ir vykdytys įkalinimo bausmę, bei suimtieji, kurie jau anksčiau yra atlikę laisvės atėmimo bausmę, nuo tų, kurie nėra.³³

Suėmimo sąlygos

Du tardymo izoliatoriai Lietuvoje, Šiaulių ir Lukiškių, yra pagarsėję dėl prastų gyvenimo sąlygų. 2009 m. Europos Komitetas prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą (CPT) pateikė ataskaitą apie prastas materialines sąlygas ir veiklos trūkumą suimtiesiems Lukiškių tardymo izoliatoriuje. CPT pateikė išvadą, kad šių problemų poveikis kai kuriais atvejais gali būti laikomas nežmonišku ir žeminančiu.³⁴

Nuo to laiko Lukiškių tardymo izoliatoriuje buvo atlikti kai kurie renovacijos darbai ir pagerintos gyvenimo sąlygos. Tačiau savo ataskaitoje po vizito 2016 m. CPT vis dar pabrėžė prastas materialines sąlygas ir su jomis susijusias problemas, pvz.: nusidėvėję patalpos, netinkamas patalpų vėdinimas, dienos šviesos trūkumas bei perpildytos kai kurios institucijos dalys.³⁵

³¹ „Suėmimo taikymas Lietuvoje“, ŽTSI, 2015, 31-33 p., prieiga: <http://www.hrmi.lt/uploaded/TYRIMAI/Pre-Trial%20Detention%20in%20Lithuania%20-%202015.pdf>

³² Kaune yra dar viena speciali institucija, kuri veikia ir kaip tardymo izoliatorius ir kalėjimas nepilnamečiams asmenims.

³³ Suėmimo vykdymo įstatymo, Nr. X-1660, įsigaliojusio 2009 m. balandžio mėn. 1 d. (su pakeitimais), 10 straipsnis, prieiga: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.11A8B08A7405/hOqkUhOhFI>

³⁴ CPT ataskaita apie Lietuvą, 2009 m., 23 psl., prieiga: <https://rm.coe.int/1680697335>

³⁵ CPT ataskaita apie Lietuvą, 2018 m., 27 psl., prieiga: <https://rm.coe.int/pdf/16807843ca>

Nacionaliniai teismai taip pat nuolat konstatuoja suimtųjų teisių pažeidimų, susijusių su sąlygomis Lukiškių tardymo izoliatoriuje. Dažniausias pažeidimas yra perpildytos kameros ir erdvės trūkumas, kai vienam asmeniui tenka mažiau nei minimalus leistinas 3,6 m² plotas.³⁶ Teismai taip pat nustatė pažeidimų susijusių su nehygieniškomis sąlygomis³⁷ ir privatumo trūkumu, naudojantis kameroje esančiais tualetais.³⁸

Panašiai kaip ir Lukiškėse, Šiaulių tardymo izoliatorius kritikuojamas dėl prastų gyvenimo sąlygų ir perpildytų kamerų. 2014 m. ataskaitoje CPT nustatė, kad visos Šiaulių tardymo izoliatoriaus patalpos yra „pasenusios ir nusidėvėjusios“, o pats tardymo izoliatorius susiduria su didele perpildymo problema – oficialiai jame gali būti iki 435 suimtųjų, tačiau CPT vizito metu, 2012 m., jame buvo laikomi 619 žmonių, taigi 142 proc. oficialiai leidžiamo skaičiaus.³⁹

2014 m. Šiaulių tardymo izoliatorius sulaukė visuomenės dėmesio po Lietuvos Respublikos Prezidentės apsilankymo. Po vizito buvo cituojama Prezidentės išsakyta nuomonė: „Sąlygos, kuriomis [suimtieji] turi praleisti ištuos mėnesius pamina žmogiškąjį orumą.“⁴⁰

Per pastaruosius keletą metų perpildymas Šiauliuose sumažėjo: 2016 m. vidutinis suimtųjų kiekis buvo 387,⁴¹ o 2017 metais – 382.⁴² Taigi tardymo izoliatoriuje užpildyta apie 90 proc. oficialiai nurodomų vietų. Tačiau perpildymo atvejų vis dar dažnai pasitaiko, ir tokius pažeidimus reguliariai nustato teismai.⁴³ Panašiai kaip ir Lukiškėse, teismai dažnai nustato, kad Šiaulių tardymo izoliatoriuje trūksta privatumo,⁴⁴ o sąlygos kameroje nehygieniškos.⁴⁵

³⁶ Pvz., Lietuvos Respublikos Vyriausiojo Administracinio Teismo nutartis Nr. A-1827-442/2018, 2018 03 28; Lietuvos Respublikos Vyriausiojo Administracinio Teismo nutartis Nr. A-352-756/2018, 2018 03 28; Lietuvos Respublikos Vyriausiojo Administracinio Teismo nutartis Nr. A-1480-520/2018, 2018 03 28; Lietuvos Respublikos Vyriausiojo Administracinio Teismo nutartis Nr. A-777-520/2018, 2018 03 28; Lietuvos Respublikos Vyriausiojo Administracinio Teismo nutartis Nr. A-2108-415/2018, 2018 03 21.

³⁷ Pvz., Lietuvos Respublikos Vyriausiojo Administracinio Teismo nutartis Nr. A-490-525/2016, 2016 02 24; Lietuvos Respublikos Vyriausiojo Administracinio Teismo nutartis Nr. A-2566-442/2016, 2016 02 22.

³⁸ Pvz., Lietuvos Respublikos Vyriausiojo Administracinio Teismo nutartis Nr. A-1827-442/2018, 2018 03 28; Lietuvos Respublikos Vyriausiojo Administracinio Teismo nutartis Nr. A-888-858/2018, 2018 03 28; Lietuvos Respublikos Vyriausiojo Administracinio Teismo nutartis Nr. A-777-520/2018, 2018 03 28.

³⁹ CPT ataskaita apie Lietuvą, 2014 m., prieiga: <https://rm.coe.int/1680697367>

⁴⁰ „D. Grybauskaitė pasibaisėjusi: tokios sąlygos pamina žmogiškąjį orumą“, Delfi.lt, 2014 m. spalio mėn. 7 d., prieiga: <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/d-grybauskaitė-pasibaisėjusi-tokios-salygos-pamina-zmogiskaji-oruma.d?id=66051666>

⁴¹ 2016 metų Kalėjų departamento metinė ataskaita dėl vieno asmens išlaikymui vidutiniškai per dieną panaudotų lėšų laisvės atėmimo įstaigose, prieiga: http://www.kalejimudepartamentas.lt/lt/kalejimu-departamentas/administracine_informacija/ataskaitos/metines.html

⁴² *Ibid.*, 2017

⁴³ Pvz., Lietuvos Respublikos Vyriausiojo Administracinio Teismo nutartis Nr. A-225-552/2018, 2018 03 14; Lietuvos Respublikos Vyriausiojo Administracinio Teismo nutartis Nr. A-196-756/2018, 2018 03 14; Lietuvos Respublikos Vyriausiojo Administracinio Teismo nutartis Nr. A-204-822/2018, 2018 03 14; Lietuvos Respublikos Vyriausiojo Administracinio Teismo nutartis Nr. A-297-261/2017, 2017 02 14; Lietuvos Respublikos Vyriausiojo Administracinio Teismo nutartis Nr. A-93-858/2017, 2017 02 07.

⁴⁴ Pvz., Lietuvos Respublikos Vyriausiojo Administracinio Teismo nutartis Nr. A-482-552/2018, 2018 03 14; Lietuvos Respublikos Vyriausiojo Administracinio Teismo nutartis Nr. A-204-822/2018, 2018 03 14; Lietuvos Respublikos Vyriausiojo Administracinio Teismo nutartis Nr. A-196-756/2018, 2018 03 14.

⁴⁵ vz., Lietuvos Respublikos Vyriausiojo Administracinio Teismo nutartis Nr. A-193-822/2018, 2018 03 14; Lietuvos Respublikos Vyriausiojo Administracinio Teismo nutartis Nr. A-646-756/2018, 2018 03 14; Lietuvos Respublikos Vyriausiojo Administracinio Teismo nutartis Nr. A-196-756/2018, 2018 03 14.

Kauno tardymo izoliatoriuje, kuris rekonstruotas ir iš naujo atidarytas 2004 m.,⁴⁶ materialinės sąlygos yra geriausios iš trijų tardymo izoliatorių suaugusiesiems Lietuvoje. Jame taip pat geresnė ir vietų užpildymo situacija. Oficialiai jame gali būti iki 336 suimtųjų,⁴⁷ o vidutinis suimtųjų kiekis lėtai, tačiau stabiliai mažėja: 2015 metais jų buvo 285 (85%), 2016 m. – 243 (72%), o 2017 m. – 237 (71%).⁴⁸

Atitinkamai, teismai nustato gerokai mažiau suimtųjų teisių pažeidimų Kauno tardymo izoliatoriuje. Atskirais atvejais nustatomi pažeidimai daugiausiai susiję su atskirų kamerų perpildymu ir erdvės trūkumu.⁴⁹

Tačiau, visuose trijuose tardymo izoliatoriuose yra viena bendra problema – netinkamas suėmimo režimas, beveik be jokios veiklos už kameros ribų. Suimtieji Lukiškių,⁵⁰ Kauno⁵¹ ir Šiaulių⁵² tardymo izoliatoriuose 22-23 val. per parą praleidžia užrakinti savo kameroje, kasdien išeidami tik vienos valandos trukmės pasivaikščiojimui lauke. Tai yra vienintelė jų veikla už kameros ribų.

Atsisakymai vykdyti EAO

Atsižvelgiant į anksčiau išvardintas laisvės atėmimo sąlygų ir režimo problemas, nenuostabu, kad yra buvę atvejų, kai kitos valstybės atsisakė vykdyti Lietuvos išduotus EAO, kaip priešą nurodydamos su suėmimu susijusių pažeidimų riziką.

2013 m. pradžioje Belfasto teismas (High Court of Justice) atsisakė perduoti Liam Campbell, kuriam Lietuvoje buvo pareikšti įtarimai dėl prekybos ginklais.⁵³ Teismas nustatė, kad L. Campbell perdavimas į Lietuvą reikštų didelę nežmonišką ir žeminančią elgesio su juo riziką, dėl Lukiškių tardymo izoliatoriaus perpildymo ir antisanitarinių sąlygų jame.

Netrukus, 2013 m. kovo mėn., kitoje byloje Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija išdavė garantiją, kad „visi iš Jungtinės Karalystės perduoti suimtieji bus laikomi Kauno tardymo izoliatoriuje

⁴⁶ Kauno tardymo izoliatoriaus istorija, Kalėjų departamentas, prieiga: http://www.kaldep.lt/lt/kaunoti/veikla-mpn_255_456/istorija_238_256_457.html

⁴⁷ 2010 m. gegužės mėn. 11 d. Kalėjų departamento Generalinio direktoriaus įsakymo Nr. V-124 1.1.3 punktą, prieiga: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.1B50EF77CBF9/hOrqXWHeeO>

⁴⁸ 2015, 2016 ir 2017 metų Kalėjų departamento metinė ataskaita dėl vieno asmens išlaikymui vidutiniškai per dieną panaudotų lėšų laisvės atėmimo įstaigose, prieiga: http://www.kalejimudepartamentas.lt/lt/kalejimu-departamentas/administracine_informacija/ataskaitos/metines.html

⁴⁹ Pvz., Lietuvos Respublikos Vyriausiojo Administracinio Teismo nutartis Nr. A-3733-502/2017, 2017 12 21; Lietuvos Respublikos Vyriausiojo Administracinio Teismo nutartis Nr. A-2134-520/2017, 2017 12 06; Lietuvos Respublikos Vyriausiojo Administracinio Teismo nutartis Nr. A-642-143/2017, 2017 02 21.

⁵⁰ CPT ataskaita apie Lietuvą, 2018 m., 29 psl., prieiga: <https://rm.coe.int/pdf/16807843ca>

⁵¹ *Ibid.*

⁵² CPT ataskaita apie Lietuvą, 2014 m., 25 psl., prieiga: <https://rm.coe.int/1680697367>

⁵³ „Liam Campbell: Lithuania extradition will not go ahead rules judge“ („Liam Campbell: teisėjas nusprendė, kad ekstradicija į Lietuvą nebus vykdoma“), BBC, 2013 m. sausio mėn. 16 d., prieiga: <http://www.bbc.com/news/uk-northern-ireland-21043433>

visą ikiteisminio tyrimo ir bylos nagrinėjimo teisme laikotarpį.⁵⁴ Šis sprendimas išskėlė klausimų dėl „vietinių“ suimtųjų diskriminacijos ir galėjo būti vertinamas kaip implicitiškas patvirtinimas, kad mažiausiai dviejuose tardymo izoliatoriuose Lietuvoje yra pažeidžiamos žmogaus teisės.

Kol garantija buvo suteikta dėl asmenų, kurie yra perduodami Lietuvai iš Jungtinės Karalystės, EAO vykdyti atsakė ir kitos valstybės. 2014 m. rugpjūtį Danija atsakė vykdyti EAO Danijos piliečiui, kuris buvo ieškomas Lietuvoje dėl išžagavimo.⁵⁵ 2017 m. liepos mėn. Maltos Konstitucinis teismas nutarė, kad maltiečio ekstradicija į Lietuvą, kurioje jam pareikšti įtarimai sukčiavimu, pažeistų jo pagrindines teises.⁵⁶ Abiem atvejais, žmogaus teises pažeidžiančios įkalinimo sąlygos buvo nurodytos kaip pagrindinės atsisakymo priežastys.

2016 m. gegužės mėn., po ES Teisingumo Teismo nutarties Aranyosi ir Čaldāraru bylose,⁵⁷ Teisingumo ministerija atšaukė 2013 m. garantiją, kad iš Jungtinės Karalystės perimti asmenys bus laikomi Kauno tardymo izoliatoriuje.⁵⁸ ES Teisingumo teismo praktikos pokyčiai bei sumažėjęs suimtųjų kiekis Lietuvoje 2013-2016 m. ir atitinkamai sumažėjusi perpildymo rizika buvo nurodyti kaip garantijos atšaukimo priežastys.

2018 m. pradžioje kitoje byloje dėl Lietuvos piliečio, gyvenančio Jungtinėje Karalystėje ir ieškomo pagal išduotą EAO, vėl buvo išduota panaši garantija. Šiuo atveju garantiją išdavė Generalinė prokuratūra.⁵⁹ Tačiau, skirtingai nei ankstesnė garantija, ši buvo išduota konkrečiai dėl vieno įtariamojo; joje buvo nurodyta, kad perdavus ir suėmus asmenį, jis bus laikomas Kauno tardymo izoliatoriuje visą ikiteisminio tyrimo laikotarpį. Tai ir vėl gali būti suprasta kaip nacionalinių institucijų pripažinimas, kad dviejuose iš trijų suaugusiųjų tardymo izoliatorių Lietuvoje yra reali žmogaus teisių pažeidimo rizika.

Išnagrinėtų bylų analizės rezultatai ir geroji praktika

Visose išnagrinėtų bylų analizės metu peržiūrėtose bylose pagal EAO perduoti asmenys bent jau iš pradžių buvo suimti. Trumpiausias suėmimas truko 8 dienas, po jų prokuroro sprendimu asmuo

⁵⁴ 2013 m. kovo mėn. 20 d. Teisingumo ministerijos kreipimasis į Generalinę prokuratūrą Nr. (L.39)7R-2058

⁵⁵ „Lukiškės jau ėmė kelti siaubą ir Danijoje“, lrytas.lt, 2014 m. rugpjūčio mėn. 22 d., prieiga: <https://lietuvosdiena.lrytas.lt/aktualijos/lukiskes-jau-eme-kelti-siauba-ir-danijoje.htm>

⁵⁶ „Constitutional Court orders immediate release of Maltese man fighting extradition to Lithuania“ („Konstitucinis teismas nutarė paleisti maltietį, kovojantį prieš ekstradiciją į Lietuvą“), The Malta Independent, 2017 m. liepos mėn. 18 d., <http://www.independent.com.mt/articles/2017-07-18/local-news/Constitutional-Court-orders-immediate-release-of-Maltese-man-fighting-extradition-to-Lithuania-6736176758>

⁵⁷ 2016 m. balandžio mėn. 5 d. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo nutartis bylose C-404/15 ir C-659/15 PPU, prieiga: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-404/15>

⁵⁸ 2016 m. gegužės mėn. 31 d. Generalinės prokuratūros pranešimas Nr. 14.2.-2837.

⁵⁹ 2018 m. sausio mėn. 29 d. Generalinės prokuratūros pranešimas Nr. 14.2.-454.

buvo paleistas (ir vėliau išteisintas teisme). Ilgiausiai asmens suėmimas truko beveik dvejus su puse metų iki tol, kol teismas priėmė apkaltinamąjį nuosprendį.

Vidutinė suėmimo trukmė analizuotose bylose, iki paleidimo taikant kitas kardomąsias priemones arba teismo sprendimo, buvo apie 6 mėnesius (mediana – 5 mėn.). Vidutinė suėmimo trukmė iki teismo buvo apie 3 mėnesius (mediana – 2,5 mėn.). Iš 20 analizuotų bylų, asmenys paleisti taikant kitas kardomąsias priemones buvo iš viso 4 kartus: 3 kartus ikiteisminio tyrimo metu ir vieną kartą kai byla jau buvo nagrinėjama teisme. Tokie rezultatai rodo, kad yra didelė tikimybė, kad asmuo laikotarpį nuo jo perdavimo iki teismo nutarties praleis suimtas.

Tačiau yra ir gerosios praktikos pavyzdžių – 2017 m. stebėta byla, vykdančią tyrimą ir rengiant šią ataskaitą. Byla susijusi su Baltarusijos verslininku, kuriam Lietuvoje buvo pareikšti kaltinimai dėl turto pasisavinimo. Nors jo šeima gyvena Lietuvoje, jis dirba ir didžiąją dalį laiko praleidžia Rusijoje ir tik retai, sąlyginai trumpiems laikotarpiams grįžta į Lietuvą.

Lietuvos institucijos išdavė EAO, pagal kurį jis buvo sulaikytas Estijoje. Tačiau po jo perdavimo Lietuvai, vietoje suėmimo, jam buvo leista likti savo dukters bute, skiriant jam namų areštą, tol, kol vyks ikiteisminis tyrimas. Jis nepažeidinėjo namų arešto sąlygų, tačiau ši priemonė kėlė kitokių problemų: įtariamasis negalėjo grįžti į savo namus Rusijoje ir dirbti, o taip pat jo vizos galiojimo terminas ėjo į pabaigą.

Prasidėjus teismo procesui, gynyba prašė skirti užstatą, kad kaltinamasis galėtų grįžti gyventi ir dirbti Rusijoje, įsipareigodamas grįžti į Lietuvą, kai vyks teismo posėdžiai. Prokuroras, parodydamas pasitikėjimą, neprieštaravo užstato skyrimui.

Procesas vyko sklandžiai: kaltinamasis pareigingai kas kelias savaites grįždavo į teismo posėdžius ir teismo procesas vyko taip, kaip suplanuota, be papildomų atidėliojimų. Šis pavyzdys rodo, kad, nepaisant suėmimo taikymo tendencijų, EAO bylose įmanoma susitarti asmeniui neskiriant griežtų kardomųjų priemonių, ir vis tiek sudarant galimybes teismo procesui vykti be kliūčių, ir tokių atvejų būna praktikoje.

Lietuvoje nėra didelių teisės į teisingą teismą trūkumų, dėl kurių teismo procesus būtų galima vadinti iš esmės nesąžiningais. Per pastaruosius 6 metus Europos Žmogaus Teisių Teismas nustatė tik vieną teisės į teisingą teismą pažeidimą baudžiamosiose bylose, kai kaltinamasis nebuvo tinkamai informuotas apie teismo posėdį apeliaciniame teisme.⁶⁰ Nepaisant to, egzistuoja tam tikrų problemų, susijusių su įtariamųjų ir kaltinamųjų teisėmis, įskaitant sritis, kuriose taikomos ES procesinių teisių direktyvos.

ES procesinių teisių direktyvos

Lietuva į nacionalinę teisę yra oficialiai perkėlusios pirmąsias tris ES procesinių teisių direktyvas: dėl teisės į vertimą žodžiu ir raštu,⁶¹ teisės į informaciją⁶² ir teisės turėti advokatą⁶³ baudžiamosiose bylose. Kitos trys direktyvos – dėl nekaltumo prezumpcijos,⁶⁴ procesinių garantijų vaikams ir teisinės pagalbos⁶⁵ – dar nėra oficialiai perkeltos į nacionalinę teisę. Verta pažymėti, kad šios ataskaitos rengimo metu Direktyvos dėl nekaltumo prezumpcijos perkėlimo terminas jau yra pasibaigęs 2018 m. balandžio mėn. 1 d.

Nors pirmosios trys ES procesinių teisių direktyvos oficialiai buvo perkeltos į nacionalinę teisę, praktikoje susiduriama su kai kuriomis problemomis, įgyvendinant teises, kurias suteikia kiekviena atitinkama Direktyva.

Kalbant apie vertimo žodžiu ir raštu paslaugas baudžiamosiose bylose, pagrindinė problema yra susijusi su šių paslaugų kokybe. Lietuva neturi oficialaus kvalifikuotų vertėjų žodžiu ir raštu registro, tuo tarpu Baudžiamojo proceso kodeksas nenustato griežtų reikalavimų asmenims, kurie gali būti vertėjais baudžiamosiose bylose: „vertėjas yra vertimui reikiamas kalbas mokantis arba nebylio ar kurčiojo ženklus suprantantis asmuo [...]“.⁶⁷

⁶⁰ Europos žmogaus teisių teismas, *Buterlevičiūtė prieš Lietuvos Respubliką*, Paraiškos nr. 42139/08, 2016 m. sausio mėn. 12 d., prieiga: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-159885>

⁶¹ 2012 m. gegužės mėn. 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2010/64/ES dėl teisės į vertimo žodžiu ir raštu paslaugas baudžiamajame procese.

⁶² 2012 m. gegužės mėn. 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/13/ES dėl teisės į informaciją baudžiamajame procese.

⁶³ 2013 m. spalio mėn. 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/48/ES dėl teisės turėti advokatą vykstant baudžiamajam procesui ir Europos arešto orderio vykdymo procedūroms ir dėl teisės reikalauti, kad po laisvės atėmimo būtų informuota trečioji šalis, ir teisės susisiekti su trečiaisiais asmenimis ir konsulinėmis įstaigomis laisvės atėmimo metu.

⁶⁴ 2016 m. kovo mėn. 9 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2016/343 dėl tam tikrų nekaltumo prezumpcijos ir teisės dalyvauti nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme aspektų užtikrinimo.

⁶⁵ 2016 m. gegužės mėn. 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2016/800 dėl procesinių garantijų vaikams, kurie baudžiamajame procese yra įtariamieji ar kaltinamieji.

⁶⁶ 2016 m. spalio mėn. 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2016/1919 dėl teisinės pagalbos įtariamiesiems ir kaltinamiesiems vykstant baudžiamajam procesui ir prašomiems perduoti asmenims vykstant Europos arešto orderio vykdymo procedūroms.

⁶⁷ Baudžiamojo proceso kodekso 43 str.

Perkeliant Direktyvą dėl teisės į vertimą žodžiu ir raštu nebuvo sudarytas kvalifikuotų vertėjų registras, taip pat nebuvo įgyvendintos kitos priemonės, kuriomis būtų tikrinama vertimo paslaugas teikiančių asmenų kompetenciją. Todėl nenuostabu, kad dažnai kyla problemų, susijusių su vertimo žodžiu ir raštu kokybe.⁶⁸ Tai ypatingai aktualu, kai reikia vertimo retesnėmis kalbomis, kuriomis nedažnai kalbama Lietuvoje.

Didžioji dalis Direktyvos dėl teisės į informaciją nuostatų buvo perkeltos į Lietuvos teisę. Tačiau kyla klausimų dėl to, kaip šios nuostatos yra pritaikomos praktikoje. Esminė Direktyvos dalis yra pranešimas apie teises – kiekvienam sulaikomam įtariamajam įteikiamas rašytinis dokumentas, kuriame išvardintos ir aprašytos įtariamųjų bei kaltinamųjų teisės. Lietuvos teisėje šis įsipareigojimas taikomas plačiau – pranešimas apie teises įteikiamas kiekvienam įtariamajam, ne tik sulaikytiesiems. Tačiau kyla problemų su pačiu pranešimu. Jame įtariamąjį teisės aprašomos sudėtinga, teisine kalba, kurią sunku suprasti asmeniui, neturinčiam teisinių žinių.⁶⁹ Tai prieštarauja Direktyvos reikalavimui, kad pranešimas būtų parengtas „paprasčia ir lengvai suprantama kalba“.⁷⁰

Kita problema yra susipažinimas su bylos medžiaga ikiteisminio tyrimo metu. Baudžiamojo proceso kodekse nustatyta gynybos teisė susipažinti su bylos medžiaga, kol vyksta ikiteisminis tyrimas, tačiau suteikiamos ir platesnės galios prokurorui apriboti šią teisę: „turi teisę neleisti susipažinti su visais ikiteisminio tyrimo duomenimis ar jų dalimi [...] jei toks susipažinimas, prokuroro manymu, galėtų pakenkti ikiteisminio tyrimo sėkmei.“⁷¹ Tyrimai rodo, kad šia priežastimi yra piktnaudžiaujama ir ji tapo labiau taisykle, nei išimtimi, kuria buvo numatyta iš pradžių.⁷²

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta teisė turėti advokatą nuo „sulaikymo arba pirmosios apklausos momento“.⁷³ Tačiau praktikoje dėl šios formulės kildavo nesutarimų, ar tai reiškia, kad sulaikytasis turi teisę privačiai susitikti su advokatu prieš pirmąją apklausą.⁷⁴ Šis klausimas buvo išspręstas į nacionalinę teisę perkėlus Direktyvos dėl teisės turėti advokatą nuostatas, numatančias, kad asmuo turi teisę susitikti su advokatu prieš apklausą.⁷⁵ Be to, teisė į advokatą Lietuvoje, kaip konstitucinė teisė, skirtingai nei Direktyvoje, negali būti apribota. Taigi šiuo atveju Lietuvos teisė suteikia platesnę šios teisės apsaugą nei Direktyva.

⁶⁸ „Diskusija apie ES procesinių teisių direktyvų įgyvendinimą“, Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2014 m. rugpjūčio mėn. 18 d., <http://www.liberties.eu/lt/news/diskusija-del-direktyvu-igyvendinim> (žiūrėta 2018 m. balandžio mėn. 26 d.)

⁶⁹ „Pranešimas apie teises Lietuvoje: reglamentavimas ir praktika“, Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2017 m., <https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2017/06/Letter-of-rights-EN-2017.pdf> (žiūrėta 2018 m. balandžio mėn. 26 d.)

⁷⁰ 2012 m. gegužės mėn. 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/13/ES dėl teisės į informaciją baudžiamajame procese, 4(4) str.

⁷¹ Baudžiamojo proceso kodekso 181(1) str.

⁷² „Teisė į vertimą žodžiu ir raštu bei teisė į informaciją baudžiamajame procese ES“, prof. dr. Lyra Jakulevičienė, ataskaita Pagrindinių teisių agentūrai (FRA), 2015 m. gegužės mėn., http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/rights-suspected-persons-country_lt.pdf

⁷³ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 str., prieiga: <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Constitution.htm>

⁷⁴ „Prieinamas teisingumas: teisė turėti advokatą ir teisė į nemokamą teisinę pagalbą Lietuvoje“, Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2017 m., prieiga: <https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2017/11/Accessible-justice.pdf>

⁷⁵ Baudžiamojo proceso kodekso 48(1)(2) str.

Tačiau praktikoje daugiau nei pusė įtariamųjų pirmosios apklausos metu atsisako advokato.⁷⁶ Baudžiamojo proceso praktikai sieja tai su tuo, kad įtariamieji nesupranta savo padėties rimtumo ir tiki, kad procesas vyks greičiau be advokato pagalbos, arba yra įsitikinę, kad advokatą turėti jiems yra per brangu. Kai kurie baudžiamųjų bylų advokatai taip pat išreiškia susirūpinimą, kad kai kurie asmenys atsisako advokato dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų spaudimo.⁷⁷

Lietuvoje plačiai taikoma valstybės finansuojama teisinė pagalba, kuri teikiama asmenims, kurių pajamos yra mažesnės nei vyriausybės nustatyta minimali pajamų ir turto riba, ir taikant platų privalomų priešasčių sąrašą, pvz., kai įtariamasis yra nepilnametis, turi fizinių ar psichinių trūkumų, nekalba lietuviškai, yra suimtas ir kt.⁷⁸

Tačiau pagrindinė problema yra valstybės garantuojamos teisinės pagalbos (VGTP), kurią teikia valstybės finansuojami advokatai, kokybė. Pastarieji dažnai kritikuojami už tai, kad teikia žymiai prastesnes paslaugas nei jų samdomi kolegos, ir atlieka labai pasyvų vaidmenį bylose, kaip „nominalūs advokatai“. Tokia pagalba įtariamajam nenaudinga arba kai kuriais atvejais net pakenkia jo padėčiai.⁷⁹ Taip pat nėra taikomas joks veiksmingas VGTP kokybės užtikrinimo mechanizmas. Paslaugų kokybės vertinimas dažniausiai grindžiamas individualiais skundais. Skundus pateikiantys asmenys dažniausiai nėra teisės specialistai, o yra priklausomi nuo VGTP, todėl jiems paprastai trūksta patirties ir pinigų, kad patys surinktų ir pateiktų bet kokių įrodymų apie netinkamai advokato suteiktas paslaugas.

Procesinės teisės po perdavimo

Nei išnagrinėtų bylų medžiagos analizė, nei stebėtos bylos nerodo, kad Lietuvoje perduotiems asmenims yra taikomos specialios arba kitokios sąlygos, nei kitiems įtariamiesiems ar kaltinamiesiems baudžiamajame procese, kiek tai susiję su jų procesinėmis teisėmis. Gynybos advokatai dalyvavo visose analizuotose bylose, išskyrus tuos atvejus, kai asmuo advokato atsisakė; kai reikėjo, dalyvavo vertėjas. Vis dėlto, dėl EAO procedūros ypatybių, perduoti asmenys yra dažniausiai linkę remtis tam tikromis procesinėmis teisėmis, ir todėl yra labiau pažeidžiami dėl šių teisių taikymo praktikoje problemų.

⁷⁶ „Prieinamas teisingumas: teisė turėti advokatą ir teisė į nemokamą teisinę pagalbą Lietuvoje“, Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2017 m., prieiga: <https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2017/11/Accessible-justice.pdf>

⁷⁷ *Ibid.*

⁷⁸ Baudžiamojo proceso kodekso 51 str.

⁷⁹ „Prieinamas teisingumas: teisė turėti advokatą ir teisė į nemokamą teisinę pagalbą Lietuvoje“, Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2017 m., prieiga: <https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2017/11/Accessible-justice.pdf>

Lietuvai perduodami užsieniečiai beveik neišvengiamai bus priklausomi nuo vertimo paslaugų, todėl nepakankamas kokybės užtikrinimas, kaip buvo minėta anksčiau, gali būti rimta problema. Tačiau ryškiausias tokio pažeidžiamumo pavyzdys yra VGTP. Lietuvoje EAO išdavimas siekiant patraukti baudžiamojon atsakomybėn yra susijęs su išankstine teismo nutartimi skirti suėmimą. Kadangi suėmimas yra pagrindas privalomam gynybos advokato dalyvavimui, baudžiamojo persekiojimo tikslais perduotiems asmenims iš pradžių bus paskirtas valstybės garantuojamos teisinės pagalbos advokatas.

Asmeniui, kuris yra perduodamas į kitą valstybę ir laikomas suimtas, labai sunku pasirūpinti privačiu advokatu, net jeigu toks asmuo ir turi pakankamai lėšų advokatui. Nesulaukęs pagalbos iš išorės, t. y. iš šeimos arba draugų, pradiniam etape po perdavimo asmuo turi du pasirinkimus: pasitikėti VGTP advokatu arba atsisakyti advokato ir bandyti pasisamdyti kitą vėliau. Iš tiesų 3/4 iš visų bylų medžiagos analizės metu nagrinėtų bylų, įtariamieji naudojo VGTP advokato paslaugomis beveik viso proceso metu.

Atsižvelgiant į anksčiau aptartas problemas, susijusias su teisine pagalba, Lietuvai perduoti asmenys tampa ypatingai pažeidžiami dėl prastos kokybės teisinės pagalbos, kurią jiems suteikia valstybės paskirti advokatai. Situaciją dar labiau komplikuoja tai, kad VGTP advokatas kai kuriose bylose pradiniam etape po perdavimo gali pasikeisti vieną arba daugiau kartų. Įtariamasis turi būti apklaustas ir perduotas teismui priimti nutartį dėl suėmimo termino paskyrimo per 48 valandas po asmens perdavimo. Kadangi per šį sąlyginai trumpą laikotarpį sudėtinga surasti ir paskirti VGTP advokatą, pradiniam proceso etape gali būti paskirtas laikinas advokatas. Taip buvo nutikę keliose iš išnagrinėtų bylų medžiagos analizės metu analizuotų bylų.

Tokiais atvejais advokatas turi labai nedaug laiko pasiruošti ir žino, kad vėliau jis nedalyvaus nagrinėjant bylą. Tai dar labiau kenkia valstybės garantuojamos teisinės pagalbos kokybei ir, savo ruožtu, perduoto asmens gynybai.

Bylų identifikavimas ir stebėseną po perdavimo

Vykdydamas šį tyrimą Žmogaus teisių stebėjimo institutas susidūrė su sunkumais siekiant nustatyti vykstančias EAO bylas, t. y. bylas, kurios po asmens perdavimo vis dar yra svarstomos teismuose. Galima teigti, kad nesugebėjome įveikti šio iššūkio, nes pavyko identifikuoti tik dvi tokias bylas.

Siekdami rasti po perdavimo vykstančias EAO bylas kreipėmės į maždaug 30 baudžiamųjų bylų advokatų, su kuriais esame dirbę arba turėję kontaktų, prašydami suteikti bet kokios informacijos apie EAO bylas, su kuriomis dirba jie arba jų kolegos. Kartu su mūsų partnerių organizacija „Fair Trials“ paprašėme, kad jų ES baudžiamosios gynybos advokatų tinklas, LEAP,⁸⁰ informuotų apie bet kokias bylas, susijusias su EAO perduodant asmenis Lietuvai, su kuriomis dirba. Šie kreipimaisi nebuvo itin sėkmingi, tik vienas Lietuvos advokatas pranešė mums apie savo klientą, kai po perdavimo Lietuvai vyko teismo procesas.

Šie rezultatai nėra labai netikėti, nes toks būdas yra paremtas maža tikimybe, kad prašymo metu arba netrukus po jo tam tikras advokatas dirbs su EAO byla. Taip pat įtraukiamas tik ribotas gynybos advokatų skaičius, nes pagrįstai galima tikėtis, kad į tokį prašymą atsilieps tik tie advokatai, su kuriais anksčiau esame dirbę.

Kitas būdas yra prašyti informacijos iš institucijų, kurios tiesiogiai dalyvauja procese po perdavimo. Tačiau su tuo susijusi pagrindinė problema yra tai, kad toks būdas yra paremtas tik institucijos gera valia bendradarbiauti. Bandėme kreiptis į Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybą, kaip instituciją, atsakingą už teisinės pagalbos advokatų skyrimą byloms, įskaitant tas, kuriose asmenys buvo perduoti pagal EAO. Deja, šiuo atveju geros valios pritrūko ir negavome jokios informacijos apie bylas po perdavimo.

Iš esmės Lietuvoje nėra sistemos, kuri būtų skirta stebėti bylas po asmens perdavimo pagal EAO, siekiant nustatyti, ar užtikrinamos teisės į teisingą teismą arba kokioje įstaigoje jie yra laikomi, jeigu ikiteisminio tyrimo ar bylos nagrinėjimo metu jie yra suimti, arba skiriamas laisvės atėmimas. Tai taip pat reiškia, kad užsienio teismams, kurie sprendžia dėl asmens perdavimo Lietuvai, nėra jokios sistemos, leidžiančios įsitikinti, ar bus laikomasi prieš perdavimą Lietuvos suteiktų garantijų.

Dabartinėmis sąlygomis, norint turėti galimybių nustatyti po perdavimo pagal EAO vykstančias bylas reikia didelio linkusių bendradarbiauti partnerių tinklo ir sėkmės. Iš tiesų apie vieną iš dviejų bylų, kurių eigą stebėjome teisme, sužinojome atsitiktinai, kai asmuo paskambino į biurą ir paprašė stebėti jo teismo procesą, nes jo nuomone buvo pažeidžiamos jo procesinės teisės nagrinėjant bylą, kurioje jis buvo perduotas pagal EAO.

⁸⁰ Teisės ekspertų patariamoji grupė, <https://www.fairtrials.org/fair-trials-defenders/legal-experts/> (žiūrėta 2018 m. balandžio mėn. 26 d.)

Išvados

1. Lietuvos teisės aktai nustato reikalavimą teisėsaugos institucijoms išduodant EAO laikytis proporcingumo principo bei atsižvelgti į nusikaltimo sunkumą, apimtį ir ieškomo asmens asmenybę.
2. Pagal nacionalinių teismų praktiką, asmuo turi padengti išlaidas, susijusias su jo pargabenimu iš užsienio valstybės į Lietuvą, kai asmuo po nusikaltimo tikslingai slėpėsi.
3. Išnagrinėtų bylų medžiagos analizė rodo pasikartojančias problemas, susijusias su EAO išdavimo praktika: EAO išdavimas silpnai parengtose bylose, kuriose trūksta įrodymų ir kurios baigiasi be apkaltinamojo nuosprendžio, neišnaudojamos visos kitos priemonės siekiant užtikrinti asmens dalyvavimą baudžiamajame procese prieš imantis EAO, ir EAO išdavimas tais atvejais, kai galimai gresiantis nuosprendis nepateisina jo naudojimo.
4. Labai tikėtina, kad Lietuvai baudžiamajam persekiojimui perduotas asmuo bus suimtas. Tai gali lemti jo teisių pažeidimą, nes nacionaliniai teismai nuolat nustato, kad dviejuose iš trijų Lietuvos tardymo izoliatorių gyvenimo sąlygos pažeidžia suimtųjų teises.
5. Jau yra keletas precedentų, kai užsienio valstybės atsisakė vykdyti Lietuvos išduotus EAO, kadangi perdavus prašomą asmenį kiltų jo teisių pažeidimo rizika, susijusi su sąlygomis suėmimo vietose.
6. Buvo mažiausiai du atvejai, kai Lietuvos institucijos išdavė garantijas, kad jei perduoti asmenys bus suimti, jie bus laikomi tardymo izoliatoriuje su geriausiomis sąlygomis, Kaune.
7. Taip pat yra ir gerosios praktikos, kuri prieštarauja suėmimo tendencijai, pavyzdžiui. Vienu atveju, kaltinamasis Baltarusijos pilietis buvo paleistas už užstatą, leidžiant jam grįžti gyventi ir dirbti Rusijoje, ir vėliau pareigingai kas keletą savaičių grįždavo dalyvauti teismo posėdžiuose.
8. Pagal EAO perduoti asmenys dažnai yra labai priklausomi nuo procesinių teisių, kaip vertimas bei valstybės garantuojama teisinė pagalba, dėl kurių kokybės Lietuvoje kyla problemų. Atitinkamai, dėl šių problemų gali labai nukentėti ir jų gynyba.
9. Nėra jokios asmenų Lietuvai perduotų pagal EAO bylų eigos stebėsenos sistemos, todėl labai sudėtinga identifikuoti tokias bylas ir užtikrinti, ar prieš perdavimą Lietuvos kitai valstybei išduotų garantijų yra laikomasi.

